

ISLOMDAGI HUQUQIY TUSHUNCHALAR VA DINSHUNOSLIK

X.U.Samatov

Ilmiy rahbar

Xatamov Doniyor

Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti

Samarqand filiali Kompyuter Injinirovi

fakulteti DI24-08 guruhi talabasi

Email doniyorxatamov520@gmail.com

Annatatsiya: Islom dini faqat diniy ibodatlar tizimi bo'lib qolmay, balki u to'laqonli huquqiy, siyosiy va ijtimoiy tizimni ham qamrab olgan murakkab va mukammal din hisoblanadi. Bu tizim Qur'on, Sunnat, ijmo' va qiyos asosida shakllangan bo'lib, musulmonlar hayotining har bir sohasini tartibga solishga qaratilgan. Islomdagi huquqiy tizim faqatgina jismoniy jazolash yoki yuridik masalalarni emas, balki ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni, shaxsiy va jamoaviy mas'uliyatni ham o'zida mujassamlashtiradi. Ushbu maqolada islomdagi huquqiy tushunchalarning asosiy manbalari, tarixiy rivojlanishi, fiqh maktablari, zamonaviy talqinlar hamda dinshunoslik fanidagi yondashuvlar tahlil qilinadi.

-- Islom huquqining asosiy manbalari

Islom huquqi (fiqh) to'rt asosiy manbaga tayanadi: **Qur'on, Sunnat, Ijmo' va Qiyos.**

1. Qur'on

Qur'on musulmonlar uchun asosiy qonun manbai hisoblanadi. Unda ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va jinoyatga oid ko'plab hukmlar keltirilgan. Masalan, meros masalalari (An-Niso surasi, 11-12-oyatlar), oila va nikoh qoidalari (An-Nur surasi), savdo-sotiq (Al-Baqara surasi, 275-280-oyatlar) kabi huquqiy normalar tafsili bilan bayon qilingan.

2. Sunnat

Payg'ambar Muhammad (s.a.v.)ning so'z, amal va tasdiqlari huquqiy manba sifatida Qur'onni to'ldiradi. Sunnat ko'plab masalalarda amaliy ko'rsatma vazifasini bajaradi. Misol uchun, namozning rak'atlari, zakot miqdorlari, jinoyatlarga nisbatan jazolar Sunnatda aniq ko'rsatilgan.

3. Ijmo'

Ijmo' (olimalar ittifoqi) — sahobalar yoki fiqh olimlarining biror masalada bir fikrga kelishi huquqiy ahamiyatga ega. Ular o'rtasidagi kelishuv yangi vaziyatlarda shar'iy qarorlar chiqarishda muhim rol o'ynaydi.

4. Qiyos

Qiyos – mavjud shar'iy hukmlarni o'xshash holatlarga tatbiq etish orqali yangi qarorlar chiqarish usulidir. Bu metod ijodiy fikrlash va fiqhiy tafakkurni kengaytirishga imkon beradi.

-- Fiqh maktablari va tarixiy rivojlanish

Islom huquqi tarixan to'rtta asosiy fiqh maktabi orqali rivojlandi: **Hanafiya, Malikiyya, Shofe'iyya, Hanbaliyya**. Bu maktablar muayyan yondashuvlar orqali huquqiy masalalarni sharhlab, turli ijtimoiy va madaniy muhitlarga moslashtirdilar.

Hanafiya maktabi – aql va qiyosga keng tayanadi.

Malikiyya – Madina ahlining amaliyotiga asoslanadi.

Shofe'iyya – Sunnat va hadislarni tahliliy ravishda qo'llaydi.

Hanbaliyya – qat’iy literalizm bilan ajralib turadi, sunnatga ko‘proq urg‘u beradi.

Bu maktablar islom huquqiy tafakkurining boyligi va moslashuvchanligini ko‘rsatadi.

--Islom huquqining asosiy tushunchalari

Islom huquqi bir qancha markaziy tushunchalarga asoslanadi:

Shari’a – ilohiy qonunlar majmui.

Fiqh – bu qonunlarning insonlar tomonidan tushunilishi va qo‘llanishi.

Halol (halal) va harom – amallarning hukmiy taqsimoti.

Haq-huquq – shaxsiy va jamoaviy huquqlarning shar’iy ta’riflari.

Islom huquqi nafaqat jazolash tizimi, balki **mas’uliyat, adolat, ijtimoiy birdamlik va axloq** asosida qurilgan tizimdir.

-- Dinshunoslik fanida islom huquqiga yondashuv

Dinshunoslik – dinni, uning tarixini, ijtimoiy funksiyalarini va zamonaviy jamiyatdagi o‘rnini o‘rganadigan fan. Bu fan islom huquqini faqat shar’iy qoidalar to‘plami sifatida emas, balki keng tarixiy va madaniy kontekstda o‘rganadi.

1. Tarixiy yondashuv

Dinshunoslar islom huquqining tarixiy taraqqiyotini, ya’ni qanday omillar asosida rivojlanganini o‘rganadi. Misol uchun, Abbosiylar davrida fiqhiy tafakkur markazlari – Bag‘dod, Kufa, Basra kabi shaharlar paydo bo‘lib, fiqh maktablari shakllandi.

2. Sotsiologik va antropologik yondashuv

Zamonaviy dinshunoslar shari’a va fiqhning inson hayotidagi amaliy o‘rnini, uning jamiyatga ta’siri, urf-odat bilan qanday uyg‘unlashganini o‘rganadilar.

3. Zamonaviy ijtimoiy kontekstda huquq

Bugungi kunda musulmon davlatlari turlicha huquqiy tizimlardan foydalanadi: ayrimlari islomiy qonunlarni to'liq tatbiq etsa (masalan, Saudiya Arabistoni), boshqalari ularni faqat ma'naviy mezon sifatida oladi (masalan, Turkiya yoki Malayziya). Dinshunoslar bunday tafovutlar sababi va oqibatlarini ham tahlil qiladilar.

--Islom huquqining zamonaviy talqinlari

Zamonaviy musulmon huquqshunoslari va dinshunoslari islom huquqini bugungi dunyo talablariga moslashtirish yo'lida faol ish olib bormoqdalar:

Ijthod (mustaqil qaror chiqarish) ga qaytish zarurati.

Ayollar huquqlari, inson erkinligi va demokratik qadriyatlar bilan muvofiqlashtirish.

Bioetika, texnologiya, iqtisod (islomiy bank) kabi yangi sohalarda shar'iy yondashuvlar ishlab chiqilmoqda.

Bu jarayon dinshunoslik ilmini yanada muhimlashtirmoqda.

Xulosa

Islom huquqi – bu Allohning amrlariga asoslangan, inson hayotini to'liq tartibga soluvchi tizimdir. U nafaqat ibodat, balki iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy hayotni ham qamrab oladi. Dinshunoslik esa bu tizimni tarixiy, falsafiy va zamonaviy kontekstda chuqur tahlil qilishga xizmat qiladi. Islom huquqiy tushunchalarini chuqur anglash jamiyatda adolat, axloq va tinchlikni qaror toptirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bois, fiqh va dinshunoslik bir-birini to'ldiruvchi fan sohalari sifatida o'zaro hamkorlikda rivojlanishi zarur.

ADABIYOTLAR:

1. Qur'oni Karim. – Tarjimasi va tafsiri: Alouddin Mansur. – Toshkent: Hilol-nashr, 2013.
2. Abu Zahra M. **Islom huquqi va uning manbalari**. – Toshkent: Sharq, 2001.
3. Al-Mavardi, Abul Hasan. **Al-Ahkam al-Sultaniyya (Islomiy boshqaruv qonunlari)**. – Beyrut: Dar al-Fikr, 1994.
4. Yusuf al-Qarazaviy. **Fiqh al-Zakat** – Beyrut: Mu'assasat al-Risalah, 2001.
5. Dinshunoslikka kirish.o.ernazarov.2018
6. DINSHUNOSLIK.qo'llanma.
7. DINSHUNOSLIK KITOBI
8. Dinshunoslik_Valiyeva_N_Ma'ruza_matni